

שליחות המלאכים ותשובת המשקל של יעקב

וישלח תשפ"ה שלום רב

וירץ עשו לקראתו ויחבקו ויפל על צואריו וישקו ויבכו. לאחר כל המורא הגדול וההכנות שאירעו בתחלת הפרשה, לדורון למלחמה ולתפלה, בסופו של דבר כל הענין נראה שהיה מצוין מן האצבע, עשו אוהב אותו מחבק אותו ומנשק אותו. מה קרע להשנאה הגדולה ולאיומי הרצח וכו'? וברש"י ארשב"י הלכה היא בידוע שעשו שונא ליעקב אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו, אבל רשב"י ורש"י לא מגלים לנו מדוע זה היה כך, אם הוא שונא אותו, איך הוא מנשק אותו בכל לבו, ולפי פשוטו זה נס, והיפלא מד' דבר! ונראה לבאר מהלך הדברים.

וישלח יעקב מלאכים לפניו אל עשו אחיו, והשליחות הוא לומר לו שעם לבן גרתי, כלומר אני לא הייתי עכשיו בבית במשך עשרים שנה, ומן הסתם חפשת אותי, ולכן אני רוצה להודיע לך את הכתובת שלי, אבל עכשיו אני רוצה להודיע לך שאני חוזר לא"י ורוצה לפגוש אותך, שהרי אנו אחים, וכלל לא הזכיר שהיה איזה סכסוך ביניהם [כי באמת זה לא היה רשמי שהיתה כאן מחלוקת ביניהם עד כדי רציחה, שהרי עשו אמר בלבו שהוא הולך להרוג את יעקב, והדבר נודע לרבקה ברוה"ק, והטעם הרשמי שעזב יעקב את בית אבא ואמא זה היה משום השידוך כפי שיצחק אמר לו], אלא אדרבה אני שלם עמך ומבקש אהבתך [רש"י]. וע"ז אומרת התורה שהמלאכים שבו ואמרו ליעקב שעשו הולך לקראתך וארבע מאות איש עמו, כלומר שעשו לא מעונין בשלום והוא עדיין בשנאתו וכמש"כ רש"י, ואז אומרת התורה ויירא יעקב מאד ויצר לו, ואז התחיל לעשות כל מיני הכנות לפגישה הגורלית עם עשו אחיו.

ונמצא שכאשר שלח יעקב את המלאכים הוא לא ידע את מצבו עם עשו, אדרבה כנראה מפשטות הלשון הוא חשב שלאחר עשרים שנה שכח עשו מכל הסיפור, עד אשר ישוב חמת אחיך, והוא יוכל לבוא לביתו בשלום, וזה היה כנראה הפתעה בשבילו לשמוע את החדשות המרעישות שעשו עדיין שונא אותו, ולכן אז ויירא יעקב מאד ויצר לו.

והנה כבר הביא הרמב"ן [פ"ד] בשם חז"ל בב"ר שביקרו את יעקב על כל השליחות הזו, הם מבקרים את יעקב בדברי הפסוק במשלי מחזיק באזני כלב עבר מתעבר על ריב לא לו, וכבר תפסוהו החכמים ע"ז כו' א"ל הקב"ה לדרכו היה מהלך והיית משלח אצלו ואומר לו כה אמר עבדך יעקב, כלומר בן אדם רואה כלב ובמקום ללכת לדרך ההפוכה הוא משך באזני הכלב ואז הכלב נושכהו, ומלשון חז"ל משמע שגופא זה ששלח יעקב מלאכים להודיע לעשו שהוא חוזר והוא רוצה לפגוש אותו, זה גופא עורר את חמת עשו, שבאמת אפשר שעשו שכח מכל הענין, הוא גר בארץ אדום, היה עשיר מופלג ויעקב שוב לא עניין אותו, אבל פתאום הוא מקבל משלחת מאחיו, וזה עורר את שנאתו וכעסו, כך משמע מלשון חז"ל שביקרו את יעקב, והרמב"ן מסכים עם הבקורת הזו ואומר שכן היה בחורבן בית שני שגרמו הם את החורבן בזה שבאו בברית עם הרומיים, אבל רש"י משמיט דברי חז"ל אלו, ואדרבה מלאכים אלו היו מלאכים ממש, ולא מצינו שהיה בזה איזה פגם בשליחותם לדעת רש"י, וא"כ צריך באמת להבין מהלכו של יעקב בשליחות המלאכים, שהרי למעשה זה באמת תמוה, דהול"ל לבטוח בהקב"ה שאמר לו

שהוא אביא אותו בחזרה לא"י ואשמור עליו, וא"כ כל ענין השליחות הזו באמת לא מובן מה היתה מחשבתו של יעקב.

ואציין שהרשב"ם מסביר שתשובת המלאכים היתה באמת מה שציפה לה יעקב, שהוא קיבל את המשלחת של יעקב בכבוד גדול, ואדרבה בגלל שיעקב שלח משלחת ממילא עשו החליט שהוא יקבל בברכה את יעקב אחיו החוזר לא"י, ולכן הוא מארגן ארבע מאות איש לכבודך, מצעד משום ששמח בביאתך ובאהבתו אותך, והרשב"ם יודע שחז"ל ורש"י זקנו לא פירשו כן, ולכן הוא מוסיף זהו עיקר פשוטו, ולפי דבריו מה שיירא יעקב הוא משום שלא האמין להם, וחשב שעשו משקר למלאכים ובאמת עיקר כוונתו לרעה. אבל עכ"פ לפי הרשב"ם בודאי שעשה יעקב דבר נכון ומובן שפיר מדוע שלח יעקב משלחת, שאדרבה הוא סבר שעשו מחל לו ושכח מכל הענין, ורצה לוודא את זה, אלא שלמעשה לא הרויח כלום בזה, שהרי לא האמין לבשורה טובה ששמע, וקצת משמע שאילו היו חוזרים ואומרים שהוא עדיין בשנאתו היה יותר מאמין להם, ורק לא האמין שהוא באהבתו, אבל זה גופא צ"ע שאם הוא שולח מלאכים א"כ מדוע לא מאמינים כאשר הם משיבים לו תשובה. אבל עדיין תמוה מדוע שלח יעקב מלאכים, היה לו לבטוח בהשי"ת שאמר לו שהוא יחזירנו בשלום לבית אביו, ורואים אנו שכאשר אמרו לו המלאכים שהוא עדיין בשנאתו כמה פחד יעקב מעשו.

לענ"ד נראה לפי מה שביארנו בשיעורנו האחרון שיעקב קיבל על עמו חיים של הנהגה תחת מדת הדין בלי שיתוף במדת הרחמים ועשה כן בכדי לכפר על חטא לקיחת הברכות, ולפ"ז כוונתו היתה לשוב בתשובה שלמה, ע"י שהתחרט על מה שעשה, וכחלק מזה הוא קיבל עליו חיים של יסורים ומריקת החטא, והיינו שיעקב רוצה לבא לעוה"ב נקי מכל חטא, הוא רוצה את הכפרה שלו בעוה"ז וזה שייך רק ע"י חיים של יסורים, וזה כל מגמת חיי יעקב עד שהסברנו בשבוע שעבר שאפילו להתפלל בשביל רחל יותר מחלקו אינו יכול כי תפלה כזו היא כנגד מה שקיבל על עצמו שלא יבקש מה שלא מגיע לו לפי מדת הדין וכפי התנאי שעשה עם הקב"ה, ממילא עכשיו רוצה יעקב להוודע האם הוא הצליח בתשובתו, האם החיים המרים שהוא חי אצל לבן הייתי ביום אכלני חרב וקרח כלילה ותדד שנתי מעיני, האם זה מספיק לכפר על העבירות שעשה או שמא הוא עדיין חסר במהלך תשובתו, כי הרי זה כל מגמתו, הוא לא יכול לעזוב את העוה"ז אא"כ הוא יודע שנמחל לו בתשובה גמורה על החטא החמור של לקיחת הברכות מידי עשו כנגד רצונו המפורש של אביו יצחק.

ולכן שולח יעקב מלאכים אל עשו להוודע איך הוא חושב עליו, והיינו שיעקב הכריע בדעת תורתו שאם עשו מוחל לו ושכח את שנאתו, ממילא זה ראייה שגם מהשמים חטאו נמחל וכופר, ושהוא סבל מספיק, שהרי כפי שאמרנו עיקר החטא היה מה שלקח מעשו וגזל ממנו את הברכות, שלכן וישטם יעקב את עשו על הברכה אשר ברכו אביו, וזה גרם שנאה ולרקע ההלכה שעשו שונא ליעקב, אבל אם עשו עצמו מסביר לו פנים ושכח מזה, שזה באמת דבר שהוא כנגד הטבע שימחול לו על החטא והפשע הגדול שעשה יעקב, וכידוע שבין אחים לפעמים יכול להיות יותר גרוע מבין זרים וכידוע ומופרסם מכל המחלוקת על ירושות שכל ב"ד צריך להתמודד עמם, ולכן אם מוחל לו עשו אז

זה ראייה שנמחל לו מן השמים נמי, כי עשו הוא רק השליח לזה, והשליח משקף את ההסתכלות מהשמים, וזה דבר הכי חשוב ליעקב, וא"כ אפילו אי נימא שהוא מגרה בזה את עשו, אבל זה לא איכפת לו, כי ייראתו אינו מעשו, ייראתו היא מהחטא, אלא שע"י שנאת עשו הוא יכול לדעת עם החטא הוא עדיין בתוקפו. [ובאמת לפי הרשב"ם י"ל שאכן עשו מחל לו, אלא שלמעשה יעקב לא האמין לזה].

ולפ"ז יתבאר לנו דבר גדול מאד בפרשה זו. דהנה התורה מוסרת שכאשר שמע יעקב שעשו בא לקראתו שאז ויירא יעקב מאד ויצר לו, ומיד הוא עושה דבר דראסטי עד מאד, ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות, והסביר שאם יבא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה. ורש"י מסביר שזה הכנה למלחמה. והנה לפי פשוטו זה דבר שלא מובן כלל, וכי יעקב היה מוכן לוותר על חצי משפחתו, זה נקרא הכנה למלחמה, אין זה אלא כניעה בעלמא, וכאילו הוא הפסיד את המלחמה קודם שהתחילה, ואיך אפשר לכנות את זה בשם מלחמה. ובשלמא לדורון ולתפלה זה דבר מובן, שזה השתדלות הראויה, אבל חיצוני המחנה שישאר לפליטה רק חצי זה לא דבר מובן בכלל.

והנה הכתוב מקדים שיעקב עשה כן משום ויירא יעקב מאד ויצר לו, והיה אפשר להסביר שהוא נכנס בפאניקה, שהרי עכשיו הוא שומע שעשו בא וארבע מאות איש עמו, ומיד הוא מתכנן ומטכסס מה לעשות, ועושה החלטה כזו, אף שאינה הגיונית. אבל לכאורה זה גופא הוא דבר שאינו נכון, מדוע הוא מפחד כ"כ, הרי היתה לו הבטחה ברורה מהקב"ה שהוא יגן עליו, לא רק בחלום בתחלת פרשת ויצא, אבל גם ע"י המלאך בסוף פרשת ויצא שאמר לו לחזור לבית אביו ואנכי קל בית אל גו' עתה קום צא מן הארץ הזאת ושוב אל ארץ מולדתך, וא"כ מה החרדה הגדולה אשר חרד יעקב עד שעשה החלטה מוזרת כזאת, ואיך שייך שלא בטח בד'. והנה ידוע שקושיא זו הוקשה להגמ' בברכות [הביאה רש"י להלן פ"א עה"פ קטנתי מכל החסדים ומכל האמת] שהוא היה ירא משום שמא משהבטחתי נתלכתי בחטא ויגרום לי להמסר ביד עשו, הרי שחשש יעקב שהחטא יגרום שההבטחה לא תתקיים, זה המהלך של חז"ל בהבנת שיטת יעקב. אבל עכשיו צריכים לחקור האם זה באמת ההנהגה הראויה והרצויה לבן אדם, שאם הוא מקבל הבטחה מפורשת מהקב"ה שהוא יתיירא כ"כ מפני החטא שיגרום שלא יאמין בהבטחה? זו שאלה גדולה אצל הראשונים.

ומצינו בזה שיטת הרמב"ם [שמנה פרקים פ"ז] שאומר בזה דבר נורא, הדיון שם על אנשים שזכו לנבואה ונהיו נביאי ד', ואנו יודעים מחז"ל שבכדי לזכות לנבואה צריכים להיות אנשים גדולים וצדיקים, הגמ' בנדרים אומרת שצריך להיות חכם גבור עשיר ועניו וכו', אבל הדיון ברמב"ם הוא כמה צריך הנביא להיות מושלם, האם הוא אדם שאין לו מגרעות עד שאין בו חטא כלל, או שמא לא. וכותב הרמב"ם "ואין מתנאי הנביא שיהיו אצלו כל המעלות והמדות עד שלא יפחיתו פחיתות, שהרי שלמה המלך העיד עליו הכתוב כו', וכן דוד כו' וכן אליהו כו' וכן מצינו בשמואל שפחד משאול, וביעקב שפחד מפגישת עשו, עכ"ל. ובספר חסד לאברהם [אבי השל"ה נדפס על הח' פרקים] כתב ע"ז שלא מבין את הרמב"ם הרי זה קושית הגמ' בברכות שאיך ירא יעקב אם היתה לו הבטחה שאני אשמור אותך בכל

אשר תלך, והגמ' תירצה שחשש שמא יגרום החטא, והיינו שהוקשה לבעל חס"ל שאיך מוכיח הרמב"ם מיעקב שהיתה בו חסרון בזה שפחד מעשו, הרי הגמ' הצדיקה את גישתו בזה שהגמ' הסבירה שהוא חשש מחטא, ובהכרח שסברה הגמ' שאין בזה חסרון, ומי שחושש מחטא באמת אין בזה חסרון בבטחון בזה שלא מאמין בהבטחה האלקית, ולכן נשאר בצ"ע על הרמב"ם.

ותירץ הגר"א [קובץ מאמרים מאמר על בטחון] שאין שום שייכות בין קושית הגמ' ובין הוכחת הרמב"ם, דקושית הגמ' שמאחר שהבטיח הקב"ה ליעקב א"כ איך שייך שלא האמין, וע"ז מתרצת הגמ' שהיה סבור שהבטחה היא על תנאי שרק אם לא יחטא, ומכיון שחשש שחטא ממילא לא האמין, שהרי לא קיים התנאי. אבל הוכחת הרמב"ם אינה משום הבטחת ד', דאף ששייך שההבטחה נתבטלה מחמת החטא, מ"מ לא גרע מאילו לא הבטיחו הקב"ה בכלל, היה לו לבטוח בחסד ד' ממדת הבטחון, ומעתיק שם לשון הגר"א במשלי י"ד, שיש שני חלקי בטחון, א' שהקב"ה מבטיחו כו' וחלק ב' שהקב"ה אינו מבטיחו אלא שהאדם עצמו שם בטחונו בהש"ת וכו', ובזה לא שייך תירוצו הגמ' שמא יגרום החטא דמ"מ יש לבטוח בחסד ד', ואפילו רשע הבוטח בה' חסד יסובבנהו, דאל"כ לא משכחת לה כלל למדת הבטחון, דאין אדם צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, וע"כ מדת הבטחון נותנת שאין לו לדאוג שמא גרם החטא, ומזה הביא הרמב"ם דיעקב ושמואל עשו שלא כהוגן נגד מדת הבטחון, עכת"ד הגר"א בביאור שיטת הרמב"ם.

עכ"פ למדנו מדברי הרמב"ם שזה נחשב תביעה על יעקב שהיה ירא, דהו"ל לבטוח בהקב"ה אפילו לולא ההבטחה. וכעין שיטת הרמב"ם, במפורש בחזקוני שכתב וז"ל ותקע כף ירך יעקב שאע"פ שהבטיחו הקב"ה ושמרתיך בכל אשר תלך הזיקו המלאך לפי שנתיירא מעשו שנאמר ויירא יעקב מאד עכ"ל [וכע"ז ברשב"ם שיעקב החליט לברוח מכל המצב ולכן בא המלאך ותקע כף ירכו לפי שהקב"ה הבטיחו והוא היה בורח], וכן יש מדייקים מדברי הרמב"ם ספר אמונה ובטחון ששם הוא מסביר החילוק ביניהם שאמונה הוא זה שמאמין ביכולת של הקב"ה לעשות הכל, אבל מכיון שחשש שמא יגרום החטא ממילא הוא לא מאמין שזה יקרה לו, אבל בטחון אומר הרמב"ם שאינו חושש שמא יגרום החטא וכמו שאמר דוד משמועה רעה לא יירא נכון לכו בטוח בד', ומזה דייק בספר מדרגת האדם מהסבא מנוברדוק שמי שפחד משום שמא יגרום החטא הוא חסרון בבטחון [ומכאן יסוד לשיטת נוברדוק בכמה דברים שהם עושים שהם לא כ"כ מובנים לנו, והיינו שלשיטתם הבטחון גובר על הכל ואין לחשוש מכלום במי שהוא במדרגה נכונה של בטחון]. והנה אין כאן המקום להאריך בזה, אבל לאו כו"ע ס"ל כן, ויש ראיות מחז"ל ומעוד ראשונים שחשש שמא יגרום החטא אין זה חסרון בבטחון, ואפילו הבוטח הכי גדול צריך לחשוש שמא יגרום החטא, כן מבואר מדברי החוה"ל בשער הבטחון, וכן מבואר בדברי רבינו יונה במשלי ג' כ"ו ענין ארוך בענין הבטחון, ויש בזה הרבה בדברי הראשונים, והרבה הביאו ראייה מדברי יעקב שאין זה חסרון בבטחון, שהרי כן יישבו חז"ל את שיטת יעקב, אבל מצד שני יש לנו את מה שביאר הגר"א שאפילו לולא ההבטחה הרי האדם צריך לבטוח בהקב"ה מצד חיוב מדת הבטחון, וא"כ איך חשש יעקב.

אבל לפמש"כ יש לומר שאין להביא ראיה מיעקב לכל הנידון הזה, דהנידון בראשונים הוא במציאות של צדיק שהוא בוטח בה' או שמקבל הבטחה מהקב"ה, אלא שהוא מפקפק בבטחונו משום שמא יגרום החטא, אבל הוא אינו מכיר בחטא, הוא לא יודע שיש לו חטא, הוא רק חושש שמא יש לו איזה חטא והחטא הזה יעכב את ההבטחה, כזה סובר באמת הרמב"ם וסייעתו שזה חסרון בבטחון, כי הרי לא ידוע לך שיש לך חטא, ואדרבה אם ידוע לך שיש לך חטא אז תעשה תשובה, ותשובה הרי מכפרת על החטא, ומזה שאתה לא עושה תשובה מבואר שאתה לא יודע בכלל שיש לך איזה אתה חטא, זה נקרא פארונייה, אולי אפשר לומר שזה obsessive, זה חסרון בבטחון, שהרי יש לך הבטחה, או אפילו אין לך הבטחה אבל צריך לבטוח בהקב"ה כמש"כ הגר"א הנ"ל שהביא הגר"א, אבל מה שחשש יעקב מהחטא זה דבר אחר לגמרי, יעקב הרי ידע שהוא חטא חטא גדול לאלקים, הוא גנב מאחיו, הוא גרם שנאת ישראל, הוא לא הקשיב לאביו, זה לא חטא באויר, זה חטא גדול ושחור שלא נותן ליעקב מנוחה, ומיד בצאתו מבית אביו בתחלת פרשת ויצא הוא מרגיש רגש חרטה עמוק על מה שעשה, ובתור חוטא ופושע הוא מתחנן להקב"ה ואומר לו אני לא מקבל את הבטחתך אא"כ תדון אותי במדת הדין, בלי שיתוף מדת הרחמים, החטא שלי כ"כ גדול עד שכל מה שאתה תתן לי אני דוחה אא"כ תתנהג עמי במדת הדין בלי שום רחמים, ולכן אף שהוא עכשיו באמצע עשיית תשובה גדולה וחמורה, תשובה שאולי תימשך לשאר ימי חייו, א"כ פשוט שע"ז הוא מה שהוא חושב, זה לא חסרון בבטחון, כי הוא לא קיבל את הבטחת הקב"ה, הוא התנה את ההבטחה בהנהגתו ובהנהגת הקב"ה עמו, וא"כ בשלמא אם תשובתו נתקבלה אז הוא יכול לשכון בטח, אבל אי תשובתו לא נתקבלה, ועדיין הוא עומד חייב קודם הקב"ה, א"כ בודאי שהוא צריך לפחד ולירא, לא מחמת עשו, אלא מחמת החטא, כלומר החטא עדיין בעינו, ולכן שלח יעקב מלאכים לדעת מה חושב עליו עשו, כלומר הוא צריך לדעת אם תשובתו נתקבלה ואז אין לו על מה לירא כי יש לו את הבטחת הקב"ה, אבל אם תשובתו לא נתקבלה אז בודאי יש לו לירא, ולכן כאשר חזרו המלאכים ואמרו שעשו צועד לקראתך ועדיין שנאתו קיימת, א"כ פשוט שאז ויירא יעקב מאד ויצר לו, שמא יגרום החטא, החטא בה"א הידיעה, החטא הזה שלא נותן לי לישון בלילה, החטא הזה שלא נותן לי להתפלל בשביל אשתי אהובתי רחל שיהיו לה בנים, החטא הזה עדיין קיים ועומד, וממילא אני מוכרח לעשות צעד דראסטי מאד, כלומר כל הצרות

1. ואולי מחמת כן פירש"י ששלח מלאכים ממש, ועיין באמת ליעקב שהקשה מדוע הוצרך רש"י לזה ותיירץ באופ"א, ולדברינו היינו משום שהיה צריך לדעת מה באמת מתנהל במחשבתו של עשו, כי לסתם שלוחים שאינם יודעים מחשבותיו של אדם אי אפשר לדעת את האמת, כי אפשר עשו מעמיד פנים, אבל המלאך יוכל לדעת את האמת. ולכן באמת הרשב"ם שלא פירש שמלאכים היינו מלאכים ממש, לכן הוא מפרש שבאמת יעקב לא האמין לשלוחם שאמרו לו שהוא שמח לקראתך, ודו"ק.
2. ולפי מהלך זה נקל יותר להבין מהלכו המחודש של הרשב"ם [כנגד כל המפרשים] שיעקב תיכנן לברוח מעשו ומטעם זה לאחר שהעביר את משפחתו אל עבר הירדן חזר הוא לבדו לעבר השני, ותכניתו היתה לברוח משם בכדי שלא יפגוש את עשו, ולזה בא המלאך ופצע אותו עד שלא יוכל לברוח, ועיי"ש, ודבריו פלא גדול שכ"כ היה יעקב חלש בבטחון בהקב"ה עד שהחליט לברוח ולא לפגוש את עשו [ולפי החזקוני שהזכרנו מטעם זה באמת נענש]. אבל לפמש"כ יקל קצת להבין, כי עכשיו שראה

וכל החכוכים עם לבן במשך עשרים שנה האחרונות לא היו מספיק מדת הדין, לא נתייסרתי מספיק, החטא לא נמחה, אני לא בעל תשובה, וא"כ אין לי הבטחה, ואם אין לי הבטחה אז משפחתי אבודה, וא"כ עכ"פ אני צריך להציל חצי מהם, עכשיו הסטרטגיה הזו של יעקב מובנת היטב לפי שיטתו בתנאי שעשה עם הקב"ה.²

ולא רק זה אלא יש כאן קושי עוד יותר גדול [שבאמת לע"ע אין לי עליה תשובה], שהרי לפי דברינו שיעקב ביקש הנהגה של מדת הדין בלי שיתוף של מדת הרחמים א"כ יש סברא גדולה לומר שבכלל הוא לא יכול לעשות תשובה, ולא שייך שהתשובה שלו תתקבל, דהנה ידוע יסודו של בעל מסילת ישרים [שג"כ הובא ע"י הגר"א] במאמר על התשובה] שכותב שלפי שורת הדין ממש היה ראוי שלא יהיה תיקון לחטא כלל, כי הנה באמת איך יתקן האדם את אשר עיוות והחטא כבר נעשה, הרי שרצח האדם את חברו, הרי שנאף, איך יוכל לתקן הדבר הזה, היוכל להסיר המעשה העשוי מן המציאות? אמנם מדת הרחמים היא הנותנת כו' שהתשובה תנתן לחוטאים בחסד גמור, שתחשב עקירת הרצון כעקירת המעשה וכו'. הרי שיטתו מבוארת שלולא שיתוף מדת הרחמים בכלל לא שייך תשובה בעוה"ז, ולפי שורת הדין מי שחטא אין לו שום דרך חזרה, וא"כ מה שעושה כאן יעקב הוא תמוה ביותר, שהוא מבקש הנהגה של מדת הדין בלי מדת הרחמים, אבל הוא מקוה בזה להגיע למדרגה של תשובה בכדי לכפר על חטאו הגדול, אבל באמת הוא מונע מעצמו את התשובה בו בזמן שהוא רוצה לשוב אל הקב"ה ושבתי בשלום אל בית אבי. והנה גם בזה יש חולקים על המס"י, כי בחוה"ל מבואר שתשובה זה דבר מובן, שהרי גם בין אדם לחבירו אם חטא לחבירו ומבקש מחילה אז אדרבה הוא מצווה למחול לא ואם לאו נקרא אכזרי, ויש לדון בזה, אבל עכ"פ מבינים אנו את פקפוקו של יעקב בכל מהלכו, הוא לא יודע אם זה נתקבל, ואם זה בכלל אפשר להתקבל, וא"כ אין לו מנוס מלשלוח מלאכים לדעת את מחשבת עשו עליו, וכאשר נודע לו שעשו שונאו הרי שתשובתו נדחית, מיד הוא חוצה את מחנהו.

אלא שכאמור לעיל, אף שאנו מבינים קצת ביתר ביאור מדוע הוא הרגיש את הצורך לחצות את המחנה, אבל עדיין תמוה מה שהקשינו לעיל על מה שפירש"י [פ"ט] ש'המלחמה' הוא ויחץ את העם אשר אתו גו' והיה המחנה הנשאר לפליטה, וזה תימה רבתי, שיעקב הסכים שחצי משפחתו תאבד, וכי כך פותחין פה לשטן ח"ו? וכי זה נקרא מלחמה – אין זה אלא כניעה!³ וגם הלא

שעשו עדיין בשנאתו ממילא לפי הבנתו החטא הגדול לא נמחה ועדיין הוא צריך כפרה, ועד שיקבל כפרה לא כדאי ולא משתלם לו להפגש מעשו, ולכן ברח בתקוה שלאחר זמן יתור ימחול לו עשו וממילא אז ידע שחטאו כופר, ודו"ק בזה.

3. והנה הרמב"ן ריש הפרשה כתב שראוי לנו לאחוז בדרכו של צדיק שנזמין עצמו לשלשת הדברים שהזמין הוא את עצמו לתפלה ולדורון ולהצלה בדרך מלחמה לברוח ולהנצל עכ"ל, ומשמע שהבין שהכוונה היה שלא להלחם בכלל אלא לברוח ולהנצל, כלומר שיעקב פסק שלא שייך להלחם עם עשו משום שזה מעשה ד', וכל תכסיס המלחמה הוא איך לברוח ולהנצל, ועיין בחפץ חיים על התורה ריש פרשת דברים שהביא דברי רמב"ן אלו, ונראה שכך הוא הבינם, עיי"ש היטב, וזה מתאים היטב עם שיטת הח"ח שהביא הגר"א בקובץ מאמרים שלא שייך להלחם נגד מעשה ד' ורק נגד מעשה שטן שייך להלחם, ויש להרחיב בדברים, ולפ"ז יובן שיטת הרשב"ם שיעקב החליט לברוח, והיינו משום שזה מעשה ד', ולא שייך להלחם.

לגמרי זה נגד הבטחת ה' שאמר לו שישמרהו וישיבהו אל ארץ ישראל, וגם בכלל לא מבואר בקרא איך הוא חילק אותם, כלומר שבפסוקים לא מבואר כלום מי נכנס לאיזה מחנה ומה היה אופן החילוק. ועוד קשה, הרי רואים אח"כ שבכלל לא עשה כן, שהרי כשבא עשו היתה כל משפחתו ביחד כמפורש בפסוק שהשפחות ולא ורחל היו כולם ביחד, ואדרבה מלשון הכתוב ויחץ את הילדים משמע שכולם היו ביחד במחנה הזה אלא שחצה אותם שם את לאה ראשון ואת רחל אחרון, אבל לא כתוב כלום לגבי שתי מחנות, וזה דבר תימה. [וי"א שלאחר שניצח את המלאך שינה את תכניתו לחצות משפחתו לשני חלקים, וזה לא מסתבר כלל, דהרי עדיין לא היה יודע אם ינצח את עשו או לא, שהרי רואים אנו שכל שאר ההכנות וההשתחוואות נשארו כמו מקודם, ומדוע שנאמר שזה נשתנה?]

אבל הדברים מתבארים היטב לפמש"כ רבינו המלבי"ם ששני המחנות שחצה יעקב היו הצאן והבקר והנכסים למחנה אחת והעם אשר אתו והבנים והנשים למחנה שני, וזה מאד מדוקדק בלשון הפסוק שכתוב [פ"ח] ויחץ את העם אשר אתו, זה מחנה אחד, ואת הצאן והבקר והגמלים, וזה מחנה שני, וביחד זה לשני מחנות, כלומר שכל הנשים והבנים היו במחנה אחת, וכל הצאן והבקר היו במחנה שני. ונראה בביאור דבריו, שכאשר ראה יעקב שעשו עדיין בשנאתו, ומזה הוא הבין שתשובתו לא נתקבלה, וזה גרם את כל היראה והפחד כנ"ל, אבל צדיק כמו יעקב לא מתייאש ולא מתקפל, אלא מיד הוא מזרז את עצמו להגביר את התשובה ולנסות להמתיק את רוע הדין, והנה מכיון שראה ששנאת עשו קיימת, מזה הבין שעיקר התשובה שהוא צריך לבוא אליה הוא להחזיר את הגשמיות שקיבל שהוא כתוצאה מהברכה שויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ, ואף שניסה להסביר לעשו שיש לו רק שור וחמור צאן ועבד ושפחה וזה לא נחשב כטל השמים ומשמני הארץ [כמו שפירש"י בפ"ח], אבל עשו לא קיבל טענה זו, כי זה באמת לא טענה טובה, ובהכרח שעשו עדיין סבור שיעקב הוא גנב שויעקבני זה פעמים, וממילא הוא מוכרח לעשות תשובה בנקודה הזו, כלומר בנקודת הגניבה [ועכשיו הוא לא מתעכב על נקודת ביטול כיבוד או"א, כי זה לא שייך לשנאת עשו, ומחילת עשו על שנאתו אינה ראייה שכופר לו על עון ביטול כאו"א, ולכן זה הוא לא מקבל עד לאחר שחזר ארץ ישראל ונפלה עליו צרת יוסף וכמו שהסברנו בשבוע שעבר], וא"כ מה שקורה כאן הוא שאומר יעקב לעשו לא איכפת לי מהגשמיות [כולל השור והחמור וכו'], ועשו יכול לקחתו בחזרה, ולכן מה שחלק את המחנה היינו שהבדיל את הגשמיות מהרוחניות, כי הברכה שהוא גנב מעשו הוא ברכת גשמיות כמו שהסברנו, ולכן הוא אומר קח נא את ברכתי, כלומר הוא עשה מחנה אחת של כל הצאן והבקר והרועים, ולכן אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו אז יהיה המחנה הנשאר לפליטה, שאם יבוא עשו אל המחנה האחת, כלומר מחנה הגשמיות, שהרי זה כל מגמתו, אז ממילא יהיה המחנה הנשאר לפליטה, כלומר המחנה עם כל משפחתו של יעקב תשאר לפליטה, ונמצא שזה סטרגטיה טובה מאד איך להציל את כל משפחתו!

ולפי ביאור זה, לא רק שיעקב לא שינה את תכניתו אלא מפורש בפסוק שאכן כן עשה, שהרי בפס"ג כתוב ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ויעבור את מעבר יבק ויקחם ויעברם את הנחל, הרי שבהעברה זו נכללה כל משפחתו וילדיו, ואח"כ כתוב שוב: ויעבר את אשר לו, ופירשו רש"י ורמב"ן שהעברה הראשונה כללה את משפחתו, והעברה השנייה כללה את רכושו, וזהו ההוצאה לפועל של שני המחנות שעליהן דיבר יעקב בתחילת תכניתו, שחילקן לשנים ולכן הדגיש הפסוק שהעבירן בנפרד אחד מהשני.

ובא ראה איך שזה מדוקדק בלשון התורה, דהנה כאשר החליט יעקב לחצות לשני מחנות הוא אומר אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה, וכל הראשונים מקשים על לשון זכר ולשון נקבה, שהרי המחנה האחת הוא לשון נקבה, והמחנה הנשאר הוא לשון זכר, וביארו כל הראשונים שמחנה יכול לשמש בשתי לשונות, והביאו דוגמאות שלפעמים מחנה הוא בלשון זכר ולפעמים הוא בלשון נקבה. אבל מ"מ תמוה שבפסוק אחד נמצאים שני הלשונות, ומדוע שינה הפסוק מלשון אחד למשנהו באותו הפסוק, וזה לא ביארו הראשונים. ולפמש"כ אפשר שבדוקא שינה הכתוב להראות שיש כאן שני מיני מחנות ובדוקא כינה אחד בלשון זכר והשני בלשון נקבה, כי האחד הוא מחנה של רוחניות, י"ב שבטים של כלל ישראל והאמהות הקדושות, וזה נכנה בלשון הפסוק בלשון זכר, וכשם שעיקר תפקידו של הזכר הוא להיות בבהמ"ד ולהתעסק ברוחניות, אבל עיקר תפקידה של האשה הוא להיות בבית ולהתעסק בגשמיות, כל אחד ותפקידו, ולכן המחנה של הגשמיות נכתב בלשון נקבה, המחנה האחת, אבל המחנה הנשאר, המחנה שכולל את כלל ישראל, הוא בלשון זכר, וזה מה שאמר יעקב שאם יבוא עשו ויקח לעצמו את מחנה הגשמיות, ממילא יהיה מחנה הרוחניות לפליטה!

ולפ"ז יעקב ממשיך לעשות מה שהתחיל בפרשת ויצא, הוא לא יכול לקבל את הבטחת ד' שהרי היא תלויה בתנאי של מדת הדין, שהרי הוא עדיין חוטא, ומה שהבטיחו הקב"ה זה ממדת הרחמים, וזה אינו יכול לקבל, אבל מה שהוא יכול לעשות הוא להגביר את השתדלות התשובה, וזה בדיוק מה שהוא עושה, וכל זה משום שוירא יעקב מאד ויצר לו, משום ששמע את תשובתו של עשו, וממילא הוא הבין שעדיין יש לו מה לעשות בכדי לזכות למחילתו של עשו. ולכן עשה את זה עוד קודם שהתפלל, כי א"א להתפלל בעוד הגזל בידו.

ואכן עכשיו תשובתו שלמה [עכ"פ כלפי שנאת עשו] ולכן מיד כאשר חצה את הילדים וחילק אותם מהרכוש, ואת זה זה הפקיר בשביל עשו, מיד נתקבלה תשובתו, ולכן מיד נהפך לבו של עשו, כי כל שנאתו של עשו זה משום שמהשמים היה טענה על יעקב, ומן החטא הזה היה כל יראתו של יעקב, ולכן מכיון שכופר חטא, נסתלק השנאה, ולכן אע"פ זה הלכה שעשו שונא ליעקב, אבל נכמרו רחמיו באותה שעה [שעשה יעקב תשובה ונתקבלה] ונשקו בכל לבו!

מקטרג בראש וכו', ועיי"ש. ולכן בתפלת נעילה אנו מזכירים פעמיים: למען נחזל מעושק ידינו.

4. וכמו שפסק המשנ"ב בסי' תר"ו סק"א בעיוה"כ מחויב לתקן הכל כו' וכש"כ אם יש בידו מן הגזל ואונאה וכל דבר הנוגע בממון יראה לתקן דזהו המקטרג הגדול על האדם כמשאחז"ל סאה מלא עונות מי מקטרג גזל

